

Післячорнобильська історія селища Поліське Київської області*

*Володимир О.Тихий**

Поліське - селище в Київській області, центр Поліського району. Населення 11,300 (1986). Швейнне, меблеве, льнообробне підприємства. Виробництво будівельних матеріалів, лісництво і деревообробка.

(Український радянський енциклопедичний словник, 1987).

Селище Поліське знаходиться південно-західніше Чорнобильської АЕС на відстані 55 км від неї, на річці Уж, у географічній провінції Українське Полісся. Цей регіон відомий своєю давньою неповторною культурою. Селище (до 1934 року мало назву Хабне, з 1934 до 1957 року - Кагановичі другі - *Прим. перекл.*) вперше згадується в писемних документах у 1425 році.

(Як було показано пізнішими дослідженнями, селище лежить на південно-західному сліді чорнобильських випадіннь, концентрації цезію-137 на поверхні 15-40 Ci/km² і більше. У 1987-88 рр. науковці з Держгідромету СРСР, які після аварії 1986 році визначали межі 30-кілометрової зони, розказували авторові цієї статті, що вони знали, що Поліське треба евакуювати, але селище з розвиненою інфраструктурою було дуже потрібне для різних логістичних потреб - лікарня, пральні і т.п., і тому вирішили залишити його поза зоною.

Більше того, майже 28000 евакуйованих мешканців м.Прип'ять і навколишніх сіл були розміщені поблизу Поліського між 27 квітня - 5 травня 1986 року. Коридори будівель районної адміністрації і райкому партії в той час були фактично дошками об'яв, де евакуйовані прикріпляли свої записки у намаганні знайти родину, свої організації і друзів, загублених у хаосі поспішної евакуації.

У секретному звіті, підготовленому 25 травня 1986 Держкомітетом СРСР з гідрометеорології, Поліське було у списку 15 населених пунктів, де рівень гамма-випромінювання 10 травні 1986 року складав 3-5 mR/h. Населені пункти з рівнями понад 5 mR/h відносилися до категорії "тимчасового відселення", яке стало постійним).

· Ця "Історія..." (в оригіналі *Case Study...*) є авторським перекладом одного розділу зі статті "Вирішення соціальних проблем, спричинених чорнобильською катастрофою: двадцяти років не вистачило" (Solving the social problems caused by the Chernobyl catastrophe: 20 years is not enough). Стаття була написана у квітні 2005 року в рамках фінансованого Фондом Тойота проекту "Різносторонній аналіз реалій аварії на Чорнобильській АЕС: підсумовуючи наслідки аварії через двадцять років" ("Multi-side Approach to the Realities of the Chernobyl NPP Accident: Summing-up of the Consequences of the Accident Twenty Years After"). Керівник проекту Іманака Тецудзі. Стаття опублікована в травні 2008 року у препринті Інституту дослідницького реактора університету Кіото: KURRI-KR-139, pp.211-229. (<http://www.rii.kyoto-u.ac.jp/NSRG/reports/kr139/pdf/tykhyu-1.pdf>)

* Володимир Тихий має ступінь кандидата фізико-математичних наук з прикладної ядерної фізики. Він працює в Києві, Україна, як незалежний дослідник і консультант з питань екологічного менеджменту. Учасник ліквідації аварії на ЧАЕС, категорія 2А.

У 1986 і пізніше - в 1987-1989 - коли багато сіл було виселено, мешканців Поліського не виселяли. Замість цього, було докладено великих зусиль для дезактивації: заміняли покрівлі і паркани, знімали забруднений асфальт і робили тверде покриття на вулицях і дорогах, асфальтували площі і шкільні подвір'я, і т.д. Ці роботи виконували 30-40 річні військовозобов'язані чоловіки (їх називали "партизани"), яких призивали на "тимчасову віськову службу". Ефективність цієї "дезактивації" виявилася недостатньою для того, щоб умови проживання стали безпечними.

(Восени 1988 року, коли автор працював у Поліському, виконуючи подвірні вимірювання забруднення ґрунту цезієм, йому випала нагода поговорити з Головою районної адміністрації і ознайомити його з деякими результатами. Результати ясно показували, що рівні забруднення перевищують допустимі рівні, але Голова висловився в тому сенсі, що "це наша земля, ми тут народилися, ми тут живемо і будемо жити". Важко сказати, чому він захищав таку позицію - чи був це місцевий патріотизм, недооцінка загрози, бажання виконувати накази чи якісь особисті інтереси. Та чи інша його позиція могла б бути важливою - він був членом Верховної Ради СРСР, а це високий владний щабель. Звичайно, жодних консультацій з громадськістю не було... Пізніше він був призначений на більш високу посаду в Києві і з тієї посади керував переселенням мешканців Поліського в інші місця).

Мільйони рублів були інвестовані в соціальну інфраструктуру селища: нова лікарня, новий мікрорайон багатоповерхових будинків, газифікація і газові плити для приватних будинків, літні "канікули" для дітей і дорослих в "чистих" зонах - ось неповний перелік заходів, які держава реалізувала протягом 1986-1991 рр.

Значні зусилля докладалися для того, щоб продовжувати (і навіть нарощувати!) сільськогосподарське виробництво біля селища і переробку сільгосппродуктів на консервному заводі. Якщо поглянути на ситуацію з нинішнього часу і знати те, що ми знаємо зараз, це виглядає щонайменш дивно, оскільки продукція включала лісові ягоди і гриби, молочні продукти і овочі... Виробництво молока і м'яса, овочівництво, вирощування і переробка льону, робота лісорубів і виробництво будматеріалів - все це означало роботу на землі і в лісі, отже, вдихання пилу.

В 1996 році, спеціальною Постановою Кабінету Міністрів був визначений перелік місць поза 30-км зоною, в яких умови роботи в 1986-1987 роках прирівнювалися по рівню небезпеки до роботи в зоні. Серед цих місць перелічені Поліська районна лікарня, Поліський льонозавод, дозиметричні пункти на дорозі Діброва-Поліське-Вільча, Поліська станція дезактивація автомобілів і іншої техніки. Такий самий статус одержали лісозаготівельники, які рубали ліс в прилеглих лісах і ті, хто займалися лісонасадженням і засівали травою покинуту землю.

(На тій самій зустрічі з Головою райадміністрації автор також підняв тему компенсацій. Я наполягав, що компенсації мають бути різними, в залежності від умов проживання і роботи людей, тобто від можливих (і реальних) доз опромінення. Цілком зрозуміло, що якщо хтось живе на другому поверсі бетонного будинку з централізованим постачанням артезіанської води і центральним опаленням, то його дози будуть значно меншими, ніж у того, хто живе у приватному дерев'яному будинку, бере воду з колодязя у дворі і топить пічку дровами з найближчого лісу. Ще більша різниця має бути між дозами тракториста і бухгалтера, який працює в

конторі, де п'ять разів на день роблять вологе прибирання. Однак реакція Голови району була незмінною: "Ми всі живемо у цьому селищі, отже ми всі маємо одержувати однакові компенсації").

На початку 90-х, коли інформація про реальні рівні радіоактивного забруднення в селищі стала відомою, а більшість людей адекватно, а часто й дуже перебільшено, зрозуміли пов'язані з радіацією ризики, настрої в селищі стали близькими до фрустрації. Люди, особливо ті, хто мали маленьких дітей (у селищі було дві школи і три дитсадки) намагалися всіма засобами якось виїхати. Але їм треба було одержати дозвіл - без такого дозволу вони не могли одержати компенсацію за залишене в Поліському майно, і на новому місці їм було б дуже тяжко.

(Міжнародна спільнота добре знала про проблеми Поліського. Як приклад цього, в 1991 році швейкарська організація "Швейцарська допомога при катастрофах", SKH (Swiss Service in case of Catastrophes) передала в Поліську районну лікарню сучасне діагностичне обладнання і організувала на постійній основі консультування пацієнтів і лікарів швейцарськими лікарями, які жили і працювали в Поліському позмінно. Багато інших груп лікарів, експертів з дозиметрії і радіаційної медицини відвідували Поліське).

Незважаючи на значні зусилля, витрачені на покращення радіоекологічної ситуації в селищі, забруднення залишалось надто високим. Через це Постановою Ради Міністрів УРСР від 14 грудня 1989 було надано дозвіл сім'ям з дітьми до 14 років виїжджати, якщо сім'ї цього хотіли. Через два місяці, у лютому 1990 року було прийняте рішення про обов'язкове переселення сімей з дітьми і вагітних жінок. Але, звичайно, не було достатньої кількості вільних будинків і квартир для того, щоб негайно виконати ці рішення... І тоді нарешті була прийнята Постанова РМ УРСР від 23.08.90 про "обов'язкове переселення" всіх мешканців селища. Згодом це рішення ще раз було підтверджено, коли у Постанові РМ України № 106 від 23.07.1991 селище Поліське було включено у список 89 населених пунктів України, які мали бути переселені "в обов'язковому порядку".

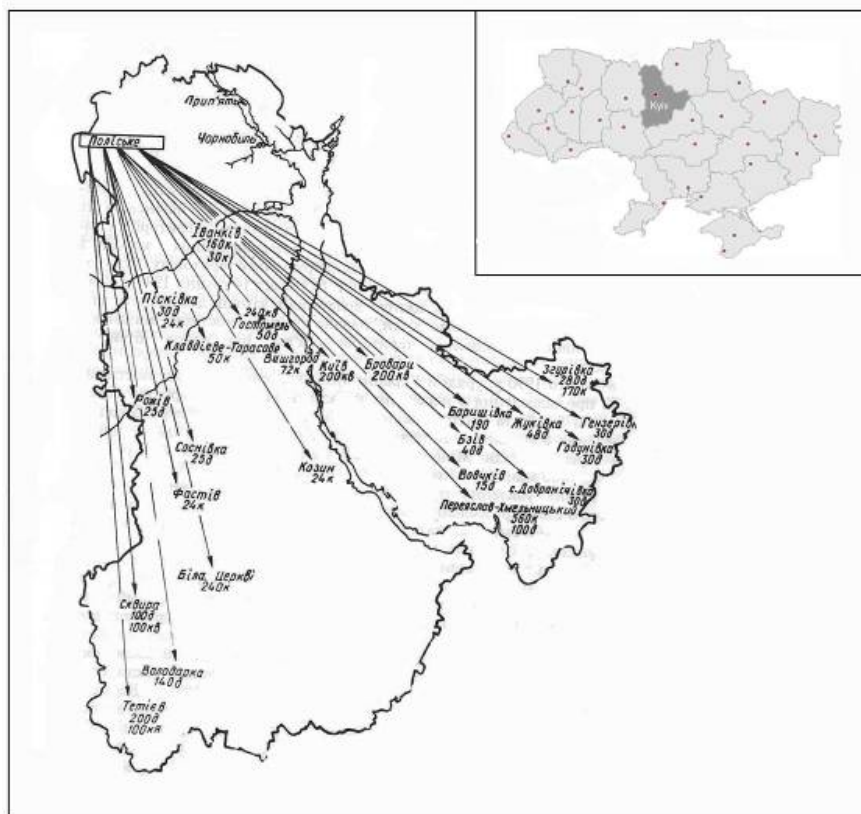
(В 1990 році автор супроводжував у Поліське велику групу парламентаріїв, лікарів і журналістів з Швейцарії. Делегація зустрілася з представниками органів влади Поліського, які розповіли про свої зусилля, спрямовані на досягнення безпечних умов життя у Поліському. Під час цього візиту лише один член Парламенту України приєднався до дев'яти швейцарських парламентарів і сорока швейцарських журналістів.

Восени того ж року знімальна група Швейцарського телебачення (Владімір Чертков) записала інтерв'ю з учителями і вихователями дитсадків, які говорили, що рівні радіації залишаються високими, і що роботи по дезактивації не дали результатів. Батьки розказували про неймовірні бюрократичні перешкоди при отриманні дозволів на переселення. Тоді все ще була радянська система, і люди не мали змогу вибирати, куди переселятися - дозволи на переселення залежали від рішень державних чиновників. Кілька років потому, у 1998-му, група Черткова відвідала під Києвом і в області, де вони жили кількох колишніх мешканців Поліського, і ці люди розказували про приниження, через які вони пройшли після того, як остаточно було прийняте рішення про переселення: вони мусіли давати хабарі, щоб їх переселили раніше, щоб їм призначили вищу компенсацію за майно чи щоб мати змогу вибрати місце переселення...)

Переселення 10000 осіб - нелегка справа. Уряд намагався переселяти людей великими групами, щоб якомога більше зберігалися сімейні і сусідські зв'язки, щоб людям легше було почати нове життя на нових місцях. Але, природно, були труднощі з будівництвом нових будинків, попит на нове житло був дуже високий.

Населення Поліського було переселене в 50 різних населених пунктів у Київській області (див. карту нижче*), від 9 до 560 сімей в кожен пункт. Мало де переселенці змогли зберегти старі традиції на новій землі - не лише навколишня природа була іншою, але часто "приймаючі" громади були вороже налаштовані щодо прибульців. Внаслідок економічних труднощів середини 90-х робочих місць було обмаль, і ніхто не радий був бачити конкурентів.

Старших людей, які воліли довше затриматися в Поліському, інколи переселяли краще - невеликими громадами (часто це були мешканці однієї або кількох сусідніх вулиць Поліського). Автору відомо кілька випадків, коли напівізольовані "мікроселища" переселенців (наприклад, біля смт.Березань) утворили компактні громади, які мирно уживаються зі своїми сусідами. Однак і ці громади потроху вимирають, оскільки для молодшого покоління немає робочих місць.



Карта переселення мешканців Поліського. Цифри біля назви селища (села) вказують кількість квартир або будинків, які були побудовані або надані для переселенців з Поліського.

Після того, як останні мешканці Поліського (більшість з них пенсіонери) виїхали з селища на початку 1996-го, доля його певний час залишалася невизначеною: юридично воно все ще залишалося центром Поліського району. Кінець майже 600-річної історії

* За роботою: Чорнобильська катастрофа. В.Г.Барьяхтар (гол.ред). Київ, Наукова думка, 1996.

селища був оголошений у Постанові Верховної Ради України № 204 від 10.07.1996 "Про перенесення центру Поліського району в село Красятичі". Коли переселення і всі юридичні процедури були закінчені, покинуте селище було передано в юрисдикцію Адміністрації 30-км зони.

(Кілька разів після цього автор бував у Поліському. Враження були дуже невеселі... Життя у селищі трималося лише у відділку міліції, де чергували на змінній основі міліціонери, охороняючи покинуте містечко від мародерів; загін воєнізованої пожежної охорони був постійно в готовності, бо в навколишніх лісах займалися пожежі. Новозбудовані багатоповерхівки і сторічного віку приватні будинки з новопідведеними газовими трубами були випотрошені - може їхніми господарями, які забирали все, що могло придатися на новому місці (вікна, двері, труби й унітази), а може мародерами. Півтора десятка старих людей, які відмовилися від переселення і самоселів невідомо звідки повністю залежать від автолавки, яка щотижня привозить хліб і інші необхідні продукти. Лікарня, побудована і оснащена у 1987-1991 році, все ще працює, але зараз вона обслуговує працівників 30-км зони "обов'язкового відселення").